

KOŚCIELNE MODELE OCHRONY DANYCH OSOBOWYCH

Bernard Łukańko

KOŚCIELNE MODELE OCHRONY DANYCH OSOBOWYCH

Bernard Łukańko

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

SERIA **MONOGRAFIE**

Stan prawny na 28 lutego 2019 r.

Recenzent

Prof. dr hab. Andrzej Wróbel

Wydawca

Małgorzata Stańczak

Redaktor prowadzący

Joanna Olówek

Opracowanie redakcyjne

Anna Popławska

Projekt okładek serii

Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

Łamanie

Studio Grafiki Komputerowej Andrzej Gudowski

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2019

ISBN 978-83-8160-698-1

ISSN 1897-4392

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów	11
Wprowadzenie	15
1. Problem badawczy pracy i jego znaczenie	15
2. Założenia pracy	21
3. Plan pracy	23
4. Metody badawcze	25
5. Uwzględnione akty prawa wewnętrznego	26
Rozdział I	
Pojęcie i geneza ochrony danych osobowych w kościołach, związkach wyznaniowych i wspólnotach wyznaniowych	35
1. Uwagi ogólne.....	35
2. Geneza ochrony danych osobowych w kościołach, związkach wyznaniowych i wspólnotach wyznaniowych w okresie do 24.05.2018 r.....	38
3. Przedmiot ochrony i cele aktu prawa wewnętrznego	44
4. Regulacja ochrony danych osobowych w kościołach i związkach wyznaniowych a modele stosunków państwo–kościół.....	49
4.1. Klasyfikacja modeli stosunków państwo–kościół.....	49
4.2. Zasada poszanowania autonomii oraz wzajemnej niezależności kościoła i państwa.....	51
4.3. Ochrona danych osobowych w kościele jako jego zadanie własne.....	53

5. Regulacja ochrony danych osobowych w kościołach w wybranych zagranicznych porządkach prawnych przed 25.05.2018 r.	68
5.1. Niemcy	70
5.2. Austria	73
5.3. Włochy	74
6. Ochrona danych osobowych w kościołach, związkach wyznaniowych i wspólnotach wyznaniowych w unijnym systemie ochrony danych	75
6.1. Deficyt regulacyjny dyrektywy 95/46/WE	75
6.2. Podstawa prawna RODO	77
6.3. Traktatowa zasada poszanowania statusu kościołów i związków wyznaniowych	79
6.4. Zarys historii powstania art. 91 RODO	80
7. Wnioski	82

Rozdział II

Przesłanki stosowania art. 91 RODO	85
1. Uwagi ogólne	85
2. Pojęcie kościoła, związku wyznaniowego i wspólnoty wyznaniowej	93
3. Szczegółowe zasady ochrony danych osobowych	111
4. Dotychczasowe unormowania w wybranych kościołach w Polsce	118
4.1. Kościół katolicki	118
4.2. Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny	127
4.3. Kościół Ewangelicko-Augsburski	130
4.4. Kościół Ewangelicko-Reformowany	132
4.5. Kościół Adwentystów Dnia Siódmego	134
4.6. Kościół Zielonoświątkowy	134
4.7. Wnioski	135
5. Procedura kontroli stosowania przez kościół szczegółowych zasad ochrony danych osobowych	136
6. Moment istnienia regulacji pod względem temporalnym – 24.05.2016 r.	137
6.1. Data obowiązywania i stosowania zasad wymagających dostosowania	137

6.2. Data dostosowania regulacji	146
6.3. Możliwość zmian regulacji po 25.05.2018 r.	148
7. Dostosowanie do RODO	150
7.1. Brak określenia zasad, sposobu i zakresu dostosowania w art. 91 ust. 1 RODO	150
7.2. Odpowiednie stosowanie zasad implementacji dyrektyw do dostosowania przepisów kościelnych do standardu RODO	151
7.3. Zakres swobody przy stosowaniu kościelnych zasad ochrony danych osobowych do RODO	154
7.4. Brak obowiązku zawiadamiania krajowych organów nadzorczych i Komisji	156
7.5. Kontrola spełnienia przesłanek określonych w art. 91 RODO	158
 Rozdział III	
Możliwe modele regulacyjne	160
1. Uwagi ogólne.....	160
2. Systematyka i objętość regulacji.....	161
3. Cel regulacji.....	164
4. Zakres przedmiotowy regulacji.....	166
5. Preambuła i motywy.....	174
6. Katalog definicji.....	176
7. Zasady przetwarzania danych.....	177
8. Prawa osoby, której dane są przetwarzane	183
9. Obowiązki techniczno-organizacyjne	198
10. Przekazywanie danych osobowych do państw trzecich lub organizacji międzynarodowych	207
11. Szczególne sytuacje związane z przetwarzaniem danych	209
 Rozdział IV	
Organ nadzorczy	213
1. Uwagi ogólne – nadzór nad przetwarzaniem danych osobowych w kościołach, związkach wyznaniowych i wspólnotach wyznaniowych	213
2. Obowiązek poddania nadzorowi przetwarzania danych osobowych w kościołach, związkach wyznaniowych i wspólnotach wyznaniowych	218

3. Brak autonomicznego modelu ochrony danych osobowych a nadzór niezależnego organu publicznego.....	220
4. Regulacja organu odrębnego według RODO.....	222
4.1. Uwagi ogólne.....	222
4.2. Organy monokratyczne.....	224
4.3. Organy kolegialne.....	226
4.4. Organy ponadkonfesyjne.....	226
5. Regulacja zasad postępowania odrębnego organu nadzorczego.....	228
6. Cechy organu.....	229
6.1. Niezależność.....	229
6.2. Kwalifikacje członka organu i zasady wyboru.....	238
6.3. Zadania.....	240
6.4. Uprawnienia.....	245
7. Sprawozdanie.....	248
8. Właściwość odrębnego organu nadzorczego.....	249
9. Współpraca organów nadzorczych.....	249

Rozdział V

Środki ochrony prawnej w kościelnych aktach

ochrony danych osobowych.....	251
1. Instrumenty ochrony prawnej w RODO.....	251
2. Skarga do organu nadzorczego.....	252
3. Kontrola sądowa rozstrzygnięć i bezczynności odrębnego organu nadzorczego.....	257
4. Ochrona prawna przed sądem przeciwko administratorowi lub podmiotowi przetwarzającemu.....	272
5. Regulacja dochodzenia roszczeń odszkodowawczych.....	275
6. Kościelny Sąd ds. Ochrony Danych Osobowych Kościoła katolickiego w Niemczech jako wzór regulacyjny	281
6.1. Uwagi ogólne.....	281
6.2. Podstawa prawna.....	282
6.3. Właściwość rzeczowa.....	283
6.4. Przebieg postępowania.....	284
6.5. Skład sądu.....	287
6.6. Wnioski.....	289
7. Nakładanie administracyjnych kar pieniężnych.....	290

8. Sankcje	292
9. Instrumenty prawa powszechnego wymuszające stosowanie wewnętrznych zasad ochrony danych osobowych w kościołach	295
Rozdział VI	
Wnioski końcowe	298
Bibliografia	305
Wykaz aktów prawnych	336
Wykaz orzecznictwa	343

Wykaz skrótów

Akty prawne

- BGB – niemiecki kodeks cywilny (Bürgerliches Gesetzbuch)
- dyrektywa 95/46/WE – dyrektywa 95/46/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 24.10.1995 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w zakresie przetwarzania danych osobowych i swobodnego przepływu tych danych (Dz.Urz. UE L 281, s. 31, ze zm. – uchylona)
- EKPCz – Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 4.11.1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)
- k.c. – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2018 r. poz. 1025 ze zm.)
- KKKW – Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich (Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
- KPK – Kodeks Prawa Kanonicznego (Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus)
- k.p.a. – ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 2096 ze zm.)
- KPP – Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 389)
- p.p.s.a. – ustawa z 30.08.2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. z 2018 r. poz. 1302 ze zm.)

RODO	– rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z 27.04.2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz.Urz. UE L 119, s. 1)
TFUE	– Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 47)
TUE	– Traktat o Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 13)
TWE	– Traktat z 25.03.1957 r. o ustanowieniu Wspólnoty Europejskiej (Dz.U. z 2004 r. poz. 864/2 ze zm.)
u.g.w.s.w.	– ustawa z 17.05.1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz.U. z 2017 r. poz. 1153)
u.o.d.o.	– ustawa z 10.05.2018 r. o ochronie danych osobowych (Dz.U. poz. 1000 ze zm.)
u.o.d.o. z 1997 r.	– ustawa z 29.08.1997 r. o ochronie danych osobowych (Dz.U. z 2016 r. poz. 922 ze zm. – uchylona)
u.s.p.k.k.	– ustawa z 17.05.1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2018 r. poz. 380 ze zm.)
UZ	– Ustawa Zasadnicza Republiki Federalnej Niemiec (Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland)
WRV	– Konstytucja Weimarska (Weimarer Verfassung)

Czasopisma i publikatory

AAS	– „Acta Apostolicae Sedis”
ABL	– Amtsblatt (Dziennik Urzędowy)
BGBL	– Bundesgesetzblatt (Federalny Dziennik Ustaw)
BGE	– Bundesgerichtsentscheide (Zbiór Orzeczeń Sądu Federalnego Szwajcarii)
BGHZ	– „Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Zivilsachen”
BRJ	– „Bonner Rechtsjournal”
CR	– „Computer und Recht”

DuD	– „Datenschutz und Datensicherheit”
DVBl	– „Deutsches Verwaltungsblatt”
EuZW	– „Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht”
EPS	– „Europejski Przegląd Sądowy”
GVBl.	– „Gesetz- und Ordnungsblatt”
JZ	– „Juristenzeitung”
KPP	– „Kwartalnik Prawa Prywatnego”
KuR	– „Kirche und Recht. Zeitschrift für die kirchliche und staatliche Praxis”
NJW	– „Neue Juristische Wochenschrift”
NVwZ	– „Neue Zeitschrift für Verwaltungsrecht”
ONSA	– Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
ONSAiWSA	– Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego i wojewódzkich sądów administracyjnych
openJur	– prawnicza baza danych „openJur”, https://openjur.de
OSA	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunał Konstytucyjnego. Seria A
PiP	– „Państwo i Prawo”
RDV	– „Recht der Datenverarbeitung”
RPEiS	– „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”
ZD	– „Zeitschrift für Datenschutz”
ZEuS	– „Zeitschrift für Europarechtliche Studien”
ZESAR	– „Zeitschrift für europäisches Sozial- und Arbeitsrecht”
ZevKR	– „Zeitschrift für evangelisches Kirchenrecht”
ZZPInt	– „Zeitschrift für Zivilprozess International”

Inne skróty

BayVGH	– Bayerischer Verwaltungsgerichtshof (Bawarski Trybunał Administracyjny)
BGH	– Bundesgerichtshof (Trybunał Federalny)
BVerfG	– Bundesverfassungsgericht (Federalny Trybunał Konstytucyjny)

BVerwG	– Bundesverwaltungsgericht (Federalny Trybunał Administracyjny)
EKD	– Evangelische Kirche in Deutschland (Kościół Ewangelicki w Niemczech)
EROD	– Europejska Rada Ochrony Danych
ETPCz	– Europejski Trybunał Praw Człowieka
EKWODO	– Ewangelicka Komisja Wspólna Ochrony Danych Osobowych
FTA	– Federalny Trybunał Administracyjny (Bundesverwaltungsgericht)
FTK	– Federalny Trybunał Konstytucyjny (Bundesverfassungsgericht)
GIODO	– Główny Inspektor Ochrony Danych Osobowych
KADS	– Kościół Adwentystów Dnia Siódmego
KEA	– Kościół Ewangelicko-Augsburski
KER	– Kościół Ewangelicko-Reformowany
KIOD	– Kościelny Inspektor Ochrony Danych
KIODO	– Kościelny Inspektor Ochrony Danych Osobowych
KODO	– Komisja Ochrony Danych Osobowych
KRS	– Krajowy Rejestr Sądowy
KZ	– Kościół Zielonoświątkowy
NSA	– Naczelny Sąd Administracyjny
PAKP	– Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny
PUODO	– Prezes Urzędu Ochrony Danych Osobowych
SA	– Sąd Apelacyjny
SN	– Sąd Najwyższy
TF	– Trybunał Federalny
TSUE	– Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
VG	– Verwaltungsgericht (Sąd Administracyjny)
VGH	– Verwaltungsgerichtshof (Trybunał Administracyjny)
WKRODO	– Wspólna Komisja Religijna Ochrony Danych Osobowych
WSA	– Wojewódzki Sąd Administracyjny

Wprowadzenie

1. Problem badawczy pracy i jego znaczenie

Niniejsza praca¹ poświęcona jest problemowi ochrony danych osobowych przez kościoły, związki wyznaniowe i wspólnoty wyznaniowe². Troska o wiernego wyrażana przez kościoły i związki wyznaniowe wymaga posiadania pewnej wiedzy o człowieku, będącym członkiem danej społeczności³. Kościoły były w przeszłości odpowiedzialne za dokumentowanie danych dotyczących np. narodzin czy zawarcia związku małżeńskiego⁴. Obecnie przetwarzając dane swoich członków i innych osób nawiązujących różnego rodzaju stosunki prawne z kościołami i związkami wyznaniowymi, podmioty te posługują się nowoczesnymi technikami informatycznymi. Wymaga to szczególnie zaangażowania w celu uniknięcia ryzyk związanych z przetwarzaniem danych⁵.

¹ W opracowaniu uwzględniono stan prawny, przepisy i orzecznictwo na dzień 28.02.2019 r.

² Pojęcia kościołów, związków wyznaniowych i wspólnot wyznaniowych używane są w rozprawie zamiennie. Jak trafnie wskazuje H. Misztal [w:] A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2011, nb 6 i n., nazwa „kościół” zazwyczaj odnosi się do związków wyznaniowych opartych na tradycji chrześcijańskiej, a „wyróżnienie «kościół» spośród innych «związków wyznaniowych» nie niesie żadnych konsekwencji prawnych” ze względu na brak przyznania kościołom uprawnień, których nie otrzymały inne związki wyznaniowe.

³ D. Lorenz, *Die Novellierung des Bundesdatenschutzgesetzes in ihren Auswirkungen auf die Kirche*, DVBl. 2001, s. 428.

⁴ Por. H. Claessen, *Datenschutz in der evangelischen Kirche. Praxiskommentar zum Kirchengesetz über den Datenschutz der EKD*, München 2004, s. 23. Obecnie kościoły prowadzą księgi metrykalne takie jak księga ochrzczonych czy księga bierzmowanych, które mają znaczenie wewnątrzkościelne; por. D. Walencik, *Opinia prawna w sprawie przetwarzania danych osobowych przez związki wyznaniowe w Polsce*, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2012/4, s. 253.

⁵ D. Lorenz, *Die Novellierung...*, s. 428.

Wejście w życie 24.05.2016 r., a następnie rozpoczęcie stosowania 25.05.2018 r., rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z 27.04.2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych)⁶ oznacza jedną z najważniejszych zmian w historii rozwoju europejskiego i polskiego prawa ochrony danych osobowych⁷. Mimo że prawodawca unijny zdecydował się na wybór formy rozporządzenia (art. 288 TFUE)⁸, podkreślenia wymaga fakt, że RODO jest aktem szczególnym wobec zawarcia w nim wielu nawiązań do prawa krajowego, mających formę odesłań zarówno obligatoryjnych, jak i fakultatywnych⁹.

⁶ Dalej jako RODO lub ogólne rozporządzenie o ochronie danych bądź też rozporządzenie ogólne. Ostatnie ze wskazanych określeń odpowiada terminologii włoskiej (regolamento generale), francuskiej (règlement général), hiszpańskiej (Reglamento general), portugalskiej (Regulamento Geral), rumuńskiej (Regulamentul general). Stosowane jest również w polskim piśmiennictwie – por. D. Dörre-Kolasa, *Wpływ rozporządzenia ogólnego na zakres ochrony danych osobowych przetwarzanych w związku z zatrudnieniem* [w:] *Ochrona danych osobowych pracowników w świetle rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679*, red. D. Dörre-Kolasa, Warszawa 2017; J. Łuczak [w:] *RODO. Ogólne rozporządzenie o ochronie danych. Komentarz*, red. E. Bielak-Jomaa, D. Lubasz, Warszawa 2017, art. 12, nb 1.

⁷ Por. P. Schantz, *Die Datenschutz-Grundverordnung – Beginn einer neuen Zeitrechnung im Datenschutzrecht*, NJW 2016, s. 1841. W piśmiennictwie RODO przyjęte zostało w sposób niejednolity. Oceny sięgają od entuzjastycznego określenia jako „kamień milowy” ochrony danych osobowych aż po „największą katastrofę 21 wieku” – por. przegląd stanowisk u C. Herfurta, S. Schindlera, B. Wagnera, *Die europäische Datenschutz-Grundverordnung - Der Anbruch einer neuen Ära*, BRJ 2018/1, s. 17.

⁸ Co spotkało się z krytyką – por. G. Hornung, *Eine Datenschutz-Grundverordnung für Europa? Licht und Schatten im Kommissionsentwurf vom 25.1.2012*, ZD 2012/3, s. 100.

⁹ W piśmiennictwie wyrażono wręcz pogląd, że RODO zawiera „elementy dyrektywy”, por. S. Pötters, *Primärrechtliche Vorgaben für eine Reform des Datenschutzrechts*, RDV 2015, s. 12; podobnie J. Kühling, M. Martini, *Die Datenschutz-Grundverordnung: Revolution oder Evolution im europäischen und deutschen Datenschutzrecht?*, EuZW 2016, s. 449. Trafnie podkreśla się, że odesłania w RODO znacząco niwelują pożądaną efekt ujednolicenia standardu ochrony danych osobowych – B.P. Paal, D.A. Pauly [w:] *Datenschutz-Grundverordnung. Beck'sche Kompakt-Kommentare*, red. B.P. Paal, D.A. Pauly, München 2017, Einleitung, nb 2. Motyw 10 preambuły do RODO wyraźnie podkreśla cel rozporządzenia, jakim jest „równorzędny we wszystkich państwach członkowskich stopień ochrony praw i wolności osób fizycznych w związku z przetwarzaniem” danych osobowych. Cel ten, wobec istnienia katalogu odesłań może być realizowany jedynie częściowo. Wśród trzech rodzajów odesłań: konkretyzującego, uzupełniającego i modyfikującego zwłaszcza te dwie ostatnie grupy mogą zmienić istotnie poziom standardu ochrony – por. np. art. 85 RODO. Na temat rodzajów odesłań por. J. Kühling, M. Martini i in., *Die Datenschutz-Grundverordnung und das nationale Recht: Erste Überlegungen zum innerstaatlichen Regelungsbedarf*, Münster 2016, s. 11 i G. Sibiga, *Dopuszczalny zakres*

Do drugiej wyżej wymienionej grupy odesłań należy art. 91 RODO, przewidujący w ustępie pierwszym, że „jeżeli w państwie członkowskim w momencie wejścia niniejszego rozporządzenia w życie kościoły i związki lub wspólnoty wyznaniowe stosują szczegółowe zasady ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem, zasady takie mogą być nadal stosowane, pod warunkiem że zostaną dostosowane do niniejszego rozporządzenia”, a w ustępie drugim, iż „kościóły i związki wyznaniowe, które stosują szczegółowe zasady zgodnie z ust. 1 niniejszego artykułu, podlegają nadzorowi niezależnego organu nadzorczego, który może być organem odrębnym, z zastrzeżeniem że spełnia warunki określone w rozdziale VI niniejszego rozporządzenia”.

Niniejsze opracowanie jest pierwszą w prawie polskim kompleksową monograficzną analizą zagadnienia ochrony danych osobowych w kościołach i związkach wyznaniowych na gruncie stanu prawnego obowiązującego po rozpoczęciu stosowania RODO. Nie oznacza to oczywiście, że kwestia ochrony danych osobowych w kościołach i związkach wyznaniowych nie była w przeszłości przedmiotem analiz prawnych. Już bowiem od kilkunastu lat zagadnienie ochrony prywatności i danych osobowych w tych podmiotach stanowiło przedmiot ożywionej dyskusji¹⁰ na konferencjach prawniczych¹¹, było przedmiotem monografii¹², rozdziałów w pracach

polskich przepisów o ochronie danych osobowych po rozpoczęciu obowiązywania ogólnego rozporządzenia o ochronie danych – wybrane zagadnienia [w:] *Ogólne rozporządzenie o ochronie danych. Aktualne problemy prawnej ochrony danych osobowych 2016*, red. G. Sibiga, Biblioteka Monitora Prawniczego 2016, s. 16 i n.; A. Dmochowska, *Kwestie, które przepisy rozporządzenia pozwalają doprecyzować państwom członkowskim* [w:] A. Dmochowska, M. Zadrozny, *Unijna reforma ochrony danych osobowych. Analiza zmian*, Warszawa 2016, s. 8 i n.

¹⁰ W piśmiennictwie niemieckim podkreśla się natomiast niewielką liczbę orzeczeń, zarówno krajowych, jak i TSUE dotyczących ochrony danych osobowych – por. L.M. Keppeler, T. Schenk-Busch, *Das Rechtsstaatsproblem der DSGVO*, BRJ 2018/1, s. 25–28.

¹¹ Por. np. publikację pokonferencyjną: P. Majer (red.), *Ochrona danych osobowych i prawo do prywatności w Kościele*, Kraków 2002. Zob. też sympozjum „Prawo do prywatności w Kościołach i innych związkach wyznaniowych: od tajemnicy duszpasterskiej do ochrony danych osobowych”, ChAT, Warszawa 15 marca 2018 r., <http://chat.edu.pl/aktualnosci/sympozjum-naukowe-w-chrzescijanskiej-akademii-teologicznej-w-warszawie/> (dostęp: 27.01.2019 r.).

¹² T. Hoeren, *Kirchen und Datenschutz. Kanonistische und staatskirchenrechtliche Probleme der automatisierten Datenverarbeitung*, Essen 1986; W. Schatzschneider, *Kirchenautonomie und Datenschutzrecht*, München 1998; A. Ziekow, *Datenschutz und evangelisches Kirchenrecht. Eigenständigkeit und Eigenartigkeit des Datenschutzgesetzes der EKD*, Tübingen 2002; G. Robbers, *Europäisches Datenschutzrecht und die Kirchen*, Berlin 2003.

zbiorowych¹³ i artykułów naukowych¹⁴. Odnosząca się natomiast do stanu prawnego obowiązującego od 25.05.2018 r. polska literatura prawnicza jest skromna i ogranicza się do rozważań zawartych w komentarzach prawniczych¹⁵, w nielicznych artykułach¹⁶ i opracowaniach zbiorowych¹⁷.

Trzeba wskazać, że kwestia ochrony danych osobowych w kościołach jest zagadnieniem niezwykle ważkim nie tylko z perspektywy teoretycznej, ale także pod względem praktycznym. Świadczy o tym nie tylko orzecznictwo

¹³ Por. np. A. Mezglewski, *Ochrona danych osobowych w ramach współpracy sądów z uczestnikami postępowania* [w:] *Współpraca sądów ze stronami procesowymi i adwokatami*, red. R. Sztuchmiller, J. Krzywkowska, Olsztyn 2011, s. 13 i n.; zob. też P. Sobczyk, *Uchylenie zakazu przetwarzania wrażliwych danych osobowych w odniesieniu do Kościołów i innych związków wyznaniowych jako przykład poszanowania konstytucyjnej zasady autonomii i niezależności* [w:] *Prawo państwowe a prawo wewnętrzne związków wyznaniowych. Pamiętnik VII Zjazdu Katedr i Wykładów Prawa Wyznaniowego, Gniezno 11–12 IX 2010*, red. K. Krasowski, M. Materniak-Pawłowska, M. Stanulewicz, Poznań 2010, s. 181 i n.

¹⁴ Por. np. J. Gręźlikowski, *Idea i gwarancje ochrony danych osobowych oraz prawa do prywatności i intymności w Kościele*, „Ateneum Kapłańskie” 2003/140, s. 272 i n.; W. Kacprzyk, *Ochrona i przetwarzanie danych osobowych o przekonaniach religijnych i przynależności wyznaniowej w prawie polskim*, „Stowarzyszenie Kanonistów Polskich, Biuletyn” 2005/18, s. 72–92; Z. Janczewski, *Zapowiedzi przedmażeńskie a prawo do ochrony danych osobowych*, „Ius Matrimoniale” 2007, t. 12 (18), s. 51–66; A. Mezglewski, *Działalność związków wyznaniowych a ochrona danych osobowych*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2007, t. 10, s. 5–21; P. Sobczyk, *Ograniczenia praw podmiotów ze względu na przetwarzanie danych osobowych dotyczących przekonań religijnych i przynależności wyznaniowej*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2010, t. 13, s. 143–159; A. Domaszek, *Ochrona danych osobowych – obowiązek duszpasterski*, „Prawo Kanoniczne” 2010/3–4 (53), s. 43–67; M. Czelný, *Ochrona danych osobowych w działalności Kościoła katolickiego w Polsce*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2011, t. 14, s. 241–268; J. Przybyłowski, *Ochrona danych osobowych w Kościele katolickim w Polsce*, „Studia Włocławskie” 2012/14, s. 423–437; D. Walencik, *Przetwarzanie danych osobowych przez związki wyznaniowe a uprawnienia Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych*, „Forum Prawnicze” 2013/2 (16), s. 8–22.

¹⁵ P. Fajgielski, *Ogólne rozporządzenie o ochronie danych. Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz*, Warszawa 2018; P. Litwiński (red.), *Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz*, Warszawa 2018; E. Bielak-Jomaa, D. Lubasz (red.), *RODO. Ogólne rozporządzenie o ochronie danych. Komentarz*, Warszawa 2017; M. Sakowska-Baryła (red.), *Ogólne rozporządzenie o ochronie danych osobowych. Komentarz*, Warszawa 2018.

¹⁶ Por. np. M. Mielczarek, *Ograniczenie kognicji organów władzy publicznej w zakresie ochrony danych osobowych w świetle autonomii i niezależności kościołów i innych związków wyznaniowych*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2017, t. 102, s. 81–105; M. Hucal, *Ochrona danych osobowych w związkach wyznaniowych w świetle ujednolitego rozporządzenia nr 2016/679*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2017, t. 20, s. 185–222; P. Skonieczny, *Zakres podmiotowy Dekretu ogólnego KEP z 13 marca 2018 roku w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych w Kościele katolickim. Prawnoporównawczy punkt widzenia*, „Annales Canonici” 2018/1 (14), s. 69–86.

¹⁷ S. Dziekoński, P. Drobek (red.), *Ochrona danych osobowych w Kościele*, Warszawa 2016.

Trybunału Sprawiedliwości¹⁸, odnoszące się do tej kwestii na gruncie dyrektywy 95/46/WE, ale przede wszystkim fakt, że w Polsce w trakcie spisu powszechnego w 2011 r.¹⁹ 33.728.734 osoby²⁰ zadeklarowały przynależność do największego z kościołów w Polsce – Kościoła katolickiego²¹, który posiada własną regulację z zakresu ochrony danych osobowych – Dekret ogólny Konferencji Episkopatu Polski w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych w Kościele katolickim z 13.03.2018 r.²² Także inne kościoły²³ o uregulowanym przez ustawy partykularne stosunku do państwa²⁴, które posiadają własne unormowania w zakresie ochrony danych osobowych²⁵, zrzeszają łącznie z Kościołem katolickim dużą część spośród osób deklarujących w spisie powszechnym z 2011 r. przynależność wyznaniową. Jedynie 2,4% społeczeństwa określiła

¹⁸ Wyrok TSUE z 10.07.2018 r., C-25/17, Jehovan todistajat, ECLI:EU:C:2018:551; wyrok ETS z 6.11.2003 r., C-101/01, postępowanie karne przeciwko Bodil Lindqvist, ECLI:EU:C:2003:596.

¹⁹ Pytanie dobrowolne: „Do jakiego wyznania religijnego (kościół lub związku wyznaniowego) Pan(i) należy?” https://d-pt.pstatistic.pl/k/r/11/db/87/4d8c4db43488_z.pdf?1458633859 (dostęp: 27.01.2019 r.).

²⁰ <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2011/nsp-2011-wyniki/wybrane-tablice-dotyczace-przynaloznosci-narodowo-etnicznej-jezyka-i-wyznania-nsp-2011,8,1.html>, Tabela 8 (dostęp: 27.01.2019 r.).

²¹ Co stanowi 87,6% ogółu ludności Polski i „około 96% populacji o rozpoznanym statusie wyznaniowym” – por. Główny Urząd Statystyczny, *Wyznania religijne w Polsce 2012–2014*, Warszawa 2016, s. 34. W piśmiennictwie wskazuje się także na inny sposób liczenia odsetka wiernych, jakim jest liczba osób ochrzczonych – por. P. Kroczek, *Prawo wewnętrzne związków wyznaniowych w perspektywie organów władzy publicznej, Klauzule generalne*, Kraków 2017, s. 78–79. W opracowaniu zgodnie z poglądem przyjętym w piśmiennictwie prawniczym użyto nazwy Kościół katolicki zamiast nieprawidłowej nazwy „Kościół Katolicki w Rzeczypospolitej Polskiej”, jak wynika to z tytułu ustawy z 17.05.1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (por. Kroczek, *Prawo...*, s. 58 i 68).

²² Zgodnie z Oświadczeniem dotyczącym promulgacji Dekretu ogólnego z 13.03.2018 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych w Kościele katolickim z 30.04.2018 r. promulgacja Dekretu nastąpiła przez zamieszczenie go na oficjalnej stronie internetowej Konferencji Episkopatu Polski w dniu 30.04.2018 r., https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2018/04/Oswiadczenie_dekret_dane.pdf (dostęp: 27.01.2019 r.). Treść dekretu: https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2018/04/13.3.2018.PL_Dekret-ogolny-o-ochronie-danych-osobowych.pdf (dostęp: 27.01.2019 r.); dalej jako Dekret ogólny lub Dekret ogólny Kościoła katolickiego.

²³ Na temat pluralizmu wyznaniowego w Polsce po 1989 r. por. P. Borecki, C. Janik, *Przedmowa [w:] Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce – wybór aktów prawnych*, Warszawa 2012, s. 8.

²⁴ Jak trafnie podkreśla P. Kroczek, kościoły te i związki wyznaniowe stanowią niewielką ilościowo część organizacji religijnych (P. Kroczek, *Prawo...*, s. 73). Większość związków wyznaniowych opiera się na wpisie do rejestru Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji. Podmiotów takich w dniu 26.01.2019 r. było 166.

²⁵ Por. poniżej pkt 5.

w powyższym spisie powszechnym swój status jako osoby bezwyznaniowe²⁶, przy czym akty prawa wewnętrznego dotyczące ochrony danych osobowych mogą się odnosić także do sytuacji tych osób, gdy nawiązują one kontakt z określonym kościołem lub związkiem wyznaniowym jako pracownicy²⁷ lub np. osoby związane umową cywilnoprawną. Podobnie członkowie danego związku wyznaniowego mogą podlegać pod kościelne przepisy innego związku wyznaniowego, gdy powstaje określony rodzaj relacji łączących te podmioty, np. w sytuacji zawarcia małżeństwa z członkiem innego kościoła lub związku wyznaniowego.

Powyższe dane statystyczne pokazują, że kwestia ochrony danych osobowych przez kościoły i związki wyznaniowe ma bardzo duże znaczenie praktyczne. Kościelne regulacje z zakresu ochrony danych osobowych są także istotne dla organów państwowych²⁸, zwłaszcza dla krajowego organu nadzorczego takiego jak w Polsce Prezes Urzędu Ochrony Danych Osobowych, który zobowiązany jest zgodnie z art. 7 Konstytucji RP i art. 6 oraz art. 19 k.p.a. w zw. z art. 7 ust. 1 u.o.d.o. do działania na podstawie i w granicach prawa²⁹ i do badania swojej właściwości, której naruszenie, w przypadku

²⁶ Trzeba także pamiętać, że aż 2 733 843 osoby odmówiły odpowiedzi na pytanie o swoje wyznanie, a statusu wyznaniowego 626 608 osób nie udało się ustalić – <https://stat.gov.pl/spisy-powszechno/nsp-2011/nsp-2011-wyniki/wybrane-tablice-dotyczace-przynaloznosci-narodowo-etnicznej-jezyka-i-wyznania-nsp-2011,8,1.html>, Tabela 8 (dostęp: 27.01.2019 r.). Por. także A. Merker, *O statystyce osób bezwyznaniowych w Polsce* [w:] *Bezstronność religijna, światopoglądowa i filozoficzna władz Rzeczypospolitej Polskiej*, red. T.J. Zieliński, Warszawa 2009, s. 195 i n.

²⁷ W Niemczech kościoły i związki wyznaniowe zatrudniają 1,17 miliona pracowników i należą do pięciu sektorów gospodarki zatrudniających najwięcej pracowników; por. H. Lührs, *Kirchliche Arbeitsbeziehungen – die Entwicklung der Beschäftigungsverhältnisse in den beiden großen Kirchen und ihren Wohlfahrtsverbänden*, KuR 12 (2006), s. 124 i n. Kościół katolicki w Niemczech przetwarza, według danych z 2014 r. dane ponad 23 milionów członków – por. G. Ziegenhorn, J.-M. Drossel, *Die Anwendung kirchlicher Regeln zum Datenschutz unter der EU-Datenschutz-Grundverordnung am Beispiel des § 2 Absatz 8 KDO*, KuR 22 (2016), s. 230. Na koniec 2017 r. Kościół Ewangelicki w Niemczech liczył około 21,5 miliona członków – por. <https://www.ekd.de/Kirchenmitglieder-Zahlen-Daten-EKD-17279.htm> (dostęp: 27.01.2019 r.). Na temat wymogu przynależności konfesyjnej pracowników por. np. J. Sutorp, *Kirchliche Loyalitätsobliegenheiten auf dem europäischen Prüfstand*, KuR 22 (2016), s. 181 i n. Por. też odnośnie do działalności zawodowej prowadzonej w kościołach lub innych organizacjach wyroki TSUE z 11.09.2018 r., C-68/17, IR przeciwko JQ, ECLI:EU:C:2018:696 i z 17.04.2018 r., C-414/16, Vera Egenberger przeciwko Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung eV, ECLI:EU:C:2018:257.

²⁸ Por. A. Ziekow, *Datenschutz...*, s. 2.

²⁹ Por. także art. 6 k.p.a.

wydania decyzji administracyjnej prowadzi do jej nieważności – art. 156 § 1 pkt 1 k.p.a.³⁰ Ponadto przepis art. 59 u.o.d.o. nakłada na Prezesa Urzędu Ochrony Danych Osobowych obowiązek współpracy z niezależnymi organami nadzorczymi powołanymi na podstawie art. 91 RODO.

2. Założenia pracy

Celem niniejszej rozprawy jest analiza regulacji art. 91 RODO i wynikającego z niego uprawnienia kościołów, związków wyznaniowych i wspólnot wyznaniowych do stosowania autonomicznych unormowań w zakresie ochrony danych osobowych, oraz rozważenie kwestii związanych z organami nadzorczymi, mogącymi sprawować nadzór nad przetwarzaniem danych osobowych w podmiotach, o których mowa w art. 91 RODO. Badana problematyka odnosi się wprawdzie do kwestii regulowanych prawem unijnym, jakim jest rozporządzenie ogólne, niemniej jednak ze względu na art. 17 ust. 1 TFUE istotną część uwagi poświęcono prawu krajowemu państw członkowskich i regulacjom przyjętym w prawie wewnętrznym poszczególnych kościołów i związków wyznaniowych. Analizowane w pracy doświadczenia z praktyki prawodawczej wybranych kościołów i związków wyznaniowych, zarówno polskich, jak i z państw członkowskich UE, posłużą do określenia zalet i wad dotychczasowej praktyki i umożliwią sformułowanie zaleceń odnośnie do zapewnienia spełnienia przez akty prawa wewnętrznego wymogów określonych w art. 91 ust. 1 i 2 RODO.

Punktem wyjścia do prowadzenia analizy jest przyjęcie założenia, że prawodawca unijny tworząc wyjątkowe i fakultatywne rozwiązanie zawarte w art. 91 RODO, miał na celu nie tyle wytworzenie w kościołach sfery wolnej od ochrony danych osobowych³¹, ile zapewnienie wysokiego poziomu ochrony danych osobowych, wprawdzie nie identycznego, ale zbliżonego w zakresie praw i obowiązków, przy jednoczesnym poszanowaniu statusu

³⁰ W orzecznictwie NSA wskazuje się wyraźnie, że naruszenie każdego rodzaju właściwości przez organ administracji przy wydawaniu decyzji administracyjnej powoduje nieważność tej decyzji, bez względu na trafność rozstrzygnięcia – por. wyrok NSA z 7.10.1982 r., II SA 1119/82, ONSA 1982/2, poz. 95.

³¹ A. Hense [w:] *Europäische Datenschutzgrundverordnung. Handkommentar*, red. G. Sydow, Baden-Baden 2017, art. 91, nb 1.

kościółów, określonego w art. 17 TFUE, tj. przy uwzględnieniu gwarancji poszanowania zasad doktrynalnych kościołów oraz jednoczesnym zapewnieniu stabilnych ram instytucjonalnych w zakresie nadzoru nad przetwarzaniem danych osobowych.

Przykład prawa polskiego i problemów odnoszących się w przeszłości do zakresu uprawnień organów nadzorczych wobec kościołów³², tj. interpretacji art. 43 ust. 2 ustawy z 29.08.1997 r. o ochronie danych osobowych³³, a także rozwiązania krajowego prawa konstytucyjnego, zabraniające organom państwowym żądania ujawnienia wyznania (por. art. 53 ust. 7 Konstytucji RP), pokazują, jak daleko mogą sięgać trudności z nadzorem nad przetwarzaniem danych osobowych przez kościoły i związki wyznaniowe³⁴.

Przedmiotem niniejszej rozprawy są zagadnienia związane z ochroną danych osobowych w kościołach i związkach wyznaniowych, w tym przede wszystkim rozważania dotyczące autonomicznych modeli ochrony danych osobowych uregulowanych w kościelnych aktach prawa wewnętrznego. Z tej przyczyny zrezygnowano z analizy genezy i rozwiązań prawa powszechnego – ochrony danych osobowych w jego aspektach wynikających zarówno z prawa międzynarodowego, europejskiego, jak i krajowego. Zagadnienia te będą rozważane w pracy jedynie w zakresie, jaki jest potrzebny dla analizy właściwego jej przedmiotu. Piśmiennictwo dotyczące tych zagadnień, zarówno w odniesieniu do dyrektywy 95/46/WE, jak i RODO oraz polskiej ustawy o ochronie danych osobowych oraz rozwiązań państw obcych jest niezwykle szerokie³⁵.

³² Postanowienie NSA z 21.05.2018 r., I OPS 6/17, ONSAiWSA 2018/5, poz. 78.

³³ Dz.U. z 2016 r. poz. 922 ze zm.

³⁴ Jak wskazuje trafnie M. Hucał: „Państwowy organ nadzoru i tak nie mógłby bez naruszenia art. 53 ust. 7 Konstytucji RP bezpośrednio skontrolować zbiorów danych osobowych z uwagi na nieuniknione zapoznanie się wówczas z informacjami o przekonaniach religijnych osób trzecich” (M. Hucał, *Ochrona danych osobowych w związkach...*, s. 198).

³⁵ Por. na temat genezy i aktualnego stanu rozwoju ochrony danych osobowych w prawie europejskim, międzynarodowym i w wybranych porządkach prawnych – E. Kuczma, *Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych jako organ ochrony prawa do prywatności*, Toruń 2018, s. 17–221. Por. także T.A.J. Banyś, *Pojęcie i przedmiot prawa ochrony danych osobowych* [w:] *Prawo ochrony danych osobowych*, T.A.J. Banyś, E. Bielak-Jomaa, M. Kuba, J. Łuczak, Warszawa 2016, s. 13 i n.; E. Bielak-Jomaa, *Źródła prawa ochrony danych osobowych* [w:] *Prawo ochrony danych osobowych*, T.A.J. Banyś, E. Bielak-Jomaa, M. Kuba, J. Łuczak, Warszawa 2016, s. 35 i n.; M. Jagielski, *Prawo do ochrony danych osobowych. Standardy europejskie*, Warszawa 2010; G. Sibiga, X. Konarski (red.), *Ochrona danych osobowych. Aktualne problemy*

3. Plan pracy

Celem pracy jest udzielenie odpowiedzi na kilka istotnych, szczegółowych zagadnień badawczych związanych z kościelną ochroną danych osobowych. Pierwsze z nich, któremu poświęcono pierwszy rozdział pracy, koncentruje się na kwestii genezy kościelnej ochrony danych osobowych. O ile bowiem, wobec jednoznacznej regulacji zawartej w rozporządzeniu ogólnym brak jest już dziś potrzeby uzasadniania podstaw do tworzenia autonomicznego modelu ochrony danych osobowych przez kościoły i związki wyznaniowe³⁶, to z genezą unormowania łączy się kwestia celu, jakiemu służy ochrona danych osobowych w kościołach. Cel ten, z przyczyn teologicznych i ustrojowych, nie musi być tożsamy z rozwiązaniami prawa powszechnego³⁷, a różnica celów może determinować wybór przyjętych rozwiązań. Precyzyjne określenie celu, jakiemu służy kościelna ochrona danych osobowych i przedstawienie ewolucji tej ochrony od początku jej powstania umożliwi analizę możliwych modeli regulacyjnych przedstawionych w dalszej części pracy. W rozdziale tym poddany zostanie analizie cel art. 91 RODO i udzielona odpowiedź na pytanie, jakie znaczenie ma ten przepis w systematyce rozporządzenia ogólnego. Płynące stąd wnioski pozwolą odpowiedzieć na pytanie, czy przepis ten zapewnia jedynie ochronę tzw. stanu zastanego³⁸, czy też powinien być wykładany w sposób pozwalający na skorzystanie z zawartego w nim dobrodziejstwa także przez związki wyznaniowe powstałe po 24.05.2016 r. i takie, które w tej dacie nie dysponowały szczegółowymi zasadami ochrony danych osobowych.

W rozdziale II pracy zawarto analizę przesłanek art. 91 ust. 1 RODO. W tym miejscu niezbędne okaże się m.in. ustalenie treści pojęć takich jak kościół, związek wyznaniowy lub wspólnota wyznaniowa i udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy trzeba rozumieć je w sposób autonomiczny, czy też odnoszący się do prawa krajowego każdego z państw członkowskich. Duże wątpliwości

i nowe wyzwania, Warszawa 2007; J. Barta, P. Fajgielski, R. Markiewicz, *Ochrona danych osobowych. Komentarz*, Kraków 2007, s. 83 i n.

³⁶ Taka sytuacja istniała przed 24.05.2016 r. i kwestii tej poświęcono w piśmiennictwie wiele uwagi – por. np. M. Hucal, *Ochrona danych osobowych w związkach...*, s. 189 i n.; A. Ziekow, *Datenschutz...*, s. 33 i n.

³⁷ Jednym z celów RODO jest zapewnienie swobodnego przepływu danych osobowych – por. art. 1 ust. 3 RODO.

³⁸ Niem. Bestandsschutz.

budzi także wykładnia pojęcia „szczegółowych zasad”, których istnienie, zgodnie z literalną wykładnią przepisu, jest warunkiem (dalszego) stosowania kościelnych zasad przetwarzania danych osobowych od 25.05.2018 r. Wykładni, m.in. w świetle art. 17 ust. 1 TFUE, wymaga także wymóg istnienia „szczegółowych zasad” w dniu wejścia w życie RODO, tj. 24.05.2016 r.

Ustalenie spełnienia wyżej wymienionych przesłanek otwiera drogę do badania pojęcia „dostosowania” reguł ochrony danych osobowych do wymogów RODO, czemu poświęcony został rozdział trzeci pracy, dotyczący możliwych modeli regulacji wewnątrzkościelnych. Niewątpliwie prawodawca unijny nie kierował się tu koniecznością dosłownego przejęcia rozwiązań RODO do danego aktu prawa kościelnego, gdyż takie rozumienie zakresu „dostosowania” czyniłoby nie tylko zbędnym sam przepis, ale także nie dawałoby szansy na uwzględnienie specyfiki kościelnej ochrony danych osobowych i tym samym przeczyłoby celowi powstania art. 91 RODO. Przedmiotem analizy w tym rozdziale staną się także dalsze kwestie ukształtowania ochrony danych osobowych w modelu kościelnym, w tym problem zakresu podmiotowego i zakresu przedmiotowego regulacji kościelnych oraz ukształtowania praw osób, których dane są przetwarzane.

Rozdział czwarty pracy poświęcono modelowi nadzoru nad przetwarzaniem danych osobowych w kościołach i związkach wyznaniowych. Analizie poddano przede wszystkim przypadek skorzystania przez kościół z prawa określonego w art. 91 ust. 2 RODO, przy czym rozważono możliwe modele organu „odrębnego” utworzonego w oparciu o przepisy prawa kościelnego. Prawodawca unijny przesądził w art. 91 ust. 2 RODO, że utworzony organ odrębny powinien odpowiadać wymogom rozdziału VI RODO, a tym samym nie pozostawił znanej z art. 91 ust. 1 RODO swobody co do zakresu regulacji. Na szczególną uwagę, zwłaszcza w świetle konstytucyjnych zasad rozdziału kościoła od państwa i autonomii znanych wielu państwom członkowskim UE³⁹, zasługują także kwestie współpracy organu „odrębnego” z innymi organami nadzorczymi, a także rozdział kompetencji nadzorczych pomiędzy organem odrębnym a organem państwowym.

³⁹ Por. na temat modeli stosunków państwo-kościół – M. Rynkowski, *Status prawny kościołów i związków wyznaniowych w Unii Europejskiej*, Warszawa 2004, s. 35 i n.; L. Bloss, *Cuius religio-EU ius regio? Komparative Betrachtung europäischer staatskirchenrechtlicher Systeme, status quo und Perspektiven eines europäischen Religionsverfassungsrechts*, Tübingen 2008.

Piąty rozdział pracy odnosi się do zagadnienia sądownictwa kościelnego z zakresu ochrony danych osobowych. Przede wszystkim ma zostać w nim udzielona odpowiedź na pytanie, czy z art. 91 RODO płynie obowiązek poddania rozstrzygnięcia odrębnemu organowi nadzorczemu, jeśli taki zostanie powołany, kontroli sądowej. Wprawdzie wniosek taki nie wynika z samego brzmienia regulacji rozporządzenia, ale art. 78 ust. 1 RODO przyznaje uprawnionemu prawo do skutecznego środka ochrony prawnej przed sądem przeciwko wiążącej decyzji organu jego dotyczącego, a art. 78 ust. 2 RODO przewiduje prawo do ochrony sądowej w przypadku braku rozpatrzenia skargi i braku poinformowania osoby, której dane dotyczą, o postępowaniach lub efektach rozpatrywania skargi przez organ nadzorczy. Niewątpliwie szczególnie kontrowersyjną kwestią jest możliwość stworzenia autonomicznego kościelnego modelu sądownictwa właściwego w sprawach ochrony danych osobowych. Szczególną uwagę w ramach prowadzonych analiz poświęcono rozwiązaniom przyjętym w tym zakresie w Kościele katolickim w Niemczech, gdzie utworzono nową, specjalistyczną dwuinstancyjną strukturę sądową do rozstrzygania sporów łączących się z przetwarzaniem danych osobowych w Kościele.

Rozdział szósty pracy zawiera wnioski i uwagi końcowe. Dotyczy on także proponowanych zmian zarówno odnośnie do samego art. 91 RODO, jak oceny ewentualnej potrzeby nowelizacji analizowanych, obowiązujących w wybranych kościołach w Polsce, aktów prawa wewnętrznego.

4. Metody badawcze

Główne metody badawcze zastosowane w pracy to metoda dogmatyczna, prawno-porównawcza i historyczna⁴⁰. Pierwsze miejsce zajmuje metoda dogmatyczna, która wykorzystana została do dekodowania i analizy podstawowej z punktu widzenia przedmiotu pracy regulacji prawnej – art. 91 ust. 1 i 2 RODO oraz art. 17 ust. 1 TFUE. Metoda dogmatyczna jest także głównym sposobem analizy rozwiązań, do których – zgodnie z art. 91 ust. 1

⁴⁰ Wykorzystanie kilku metod badawczych jest rozwiązaniem typowym w pracach z zakresu prawa administracyjnego, a do tej właśnie dziedziny prawa należą zagadnienia związane z ochroną danych osobowych; por. na temat metod badawczych w prawie administracyjnym – P. Dobosz, *Problemy metodologii współczesnej nauki prawa administracyjnego na tle metody historyczno-prawnej*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2001/1, s. 18.

RODO oraz w odniesieniu do rozdziału VI RODO regulującego zagadnienia organu nadzorczego zgodnie z art. 91 ust. 2 RODO – dostosowane powinny być regulacje prawa wewnętrznego.

Zbadanie rozwiązań przyjętych w kościelnych aktach prawa wewnętrznego regulujących zagadnienia ochrony danych osobowych było możliwe przy wykorzystaniu metody prawno-porównawczej i dogmatycznej. Uzupełniając, głównie w ramach rozdziału pierwszego, korzystano z metody historyczno-prawnej, która była niezbędna do analizy celów kościelnej ochrony danych osobowych i regulacji art. 91 RODO.

5. Uwzględnione akty prawa wewnętrznego

Dokonana w opracowaniu analiza rozwiązań prawa wewnętrznego kościołów i związków wyznaniowych uwzględnia regulaminy tych wszystkich polskich kościołów i związków wyznaniowych opartych na indywidualnej regulacji ustawowej, które udostępniły na swoich stronach internetowych akty prawa wewnętrznego lub odpowiedziały na skierowane przez autora drogą elektroniczną na adres poczty elektronicznej kościoła pytanie o obowiązywanie wewnętrznego aktu prawnego regulującego przetwarzanie danych osobowych w kościele i prośbę o udostępnienie regulaminu w razie jego obowiązywania. Na gruncie rozwiązań stosowanych przez kościoły w Polsce szczególną uwagę poświęcono aktom prawa wewnętrznego⁴¹ sześciu kościołów chrześcijańskich, których status regulowany jest ustawami indywidualnymi (i w jednym przypadku konkordatem): Kościoła katolickiego, Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościoła Adventystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej i Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej⁴².

⁴¹ W pracy posłużono się także pojęciem regulaminów, które jeśli nie odnoszą się do określonego kościoła, stanowią synonim aktów prawa wewnętrznego i obejmują również inne rodzaje aktów prawnych, jak dekryty i ustawy kościelne.

⁴² Na uwagę zasługują w tym zakresie dodatkowo rozwiązania przyjęte przez Kościół Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej uchwałą Krajowej Konferencji Kościoła z 18.05.2018 r., którą Zasadnicze Prawo Wewnętrzne Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej uzupełniono o rozbudowane przepisy art. 58A i 58B dotyczące ochrony danych osobowych i rejestrów kościelnych, wskazując tym samym na znaczenie, jakie przypisuje się w kościele

Ogólne rozporządzenie o ochronie danych zawiera w swoich regulacjach wyraźne wskazanie na potrzebę ułatwienia komunikacji nie tylko pomiędzy organami nadzorczymi (art. 61 ust. 2), ale również z osobami, których dane są przetwarzane z administratorami danych (motyw 59, art. 12 ust. 1, art. 15 ust. 3) i z organami nadzorczymi (motyw 141, art. 57 ust. 2) przez korzystanie z formy elektronicznej. Dlatego sprawne (tj. z zachowaniem terminu art. 12 ust. 3 lub przepisu odpowiadającego mu w akcie prawa wewnętrznego) udzielanie informacji o obowiązujących w danym Kościele zasadach ochrony danych osobowych (wynikających z RODO lub aktu prawa wewnętrznego) i o właściwym organie nadzorczym jest niezbędne dla zapewnienia prawidłowego poziomu ochrony praw⁴³. Warto wskazać, iż art. 12 ust. 1 RODO nakazuje, aby prowadzenie komunikacji, w tym dotyczącej art. 15 RODO, następowało „w zwięzłej, przejrzystej, zrozumiałej i łatwo dostępnej formie, jasnym i prostym językiem”. Artykuł 12 ust. 2 RODO nakazuje wręcz ułatwianie wykonania praw przysługujących na mocy art. 15–22 RODO. Artykuł 15 ust. 1 RODO upoważnia zainteresowaną osobę nie tylko do uzyskania informacji o zakresie przetwarzania danych, ale przede wszystkim o samym fakcie „czy przetwarzane są dane osobowe jej dotyczące”. W połączeniu z obowiązkiem informacyjnym art. 13 ust. 2 i art. 14 ust. 2 RODO należy przyjąć, że co najmniej na żądanie zainteresowanego dany kościół lub związek wyznaniowy⁴⁴ powinien udostępnić tekst aktu prawa wewnętrznego dotyczącego

kwestii ochrony danych osobowych i tworząc szczególną normę kompetencyjną dla uchwalenia szczegółowego wewnątrzkościelnego regulaminu ochrony danych osobowych. Należy zauważyć, że na forum Polskiej Rady Ekumenicznej, która zrzesza obecnie siedem kościołów: Kościół Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościół Ewangelicko-Augsburski w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościół Ewangelicko-Metodystyczny w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościół Ewangelicko-Reformowany w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościół Polskokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościół Starokatolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej i Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny (www.ekumenia.pl) utworzono Zespół ds. przygotowania przepisów dotyczących ochrony danych osobowych, który prowadził wspólne prace nad wdrożeniem rozporządzenia w kościołach zrzeszonych w Radzie i służył też wiedzą kościołom spoza Polskiej Rady Ekumenicznej (por. M. Hucal, *Revolucja w ochronie danych w Kościołach i innych związkach wyznaniowych*, „Jednota” 2018/2, s. 14).

⁴³ Na aprobatę zasługuje rozwiązanie § 66 ust. 3 Zasadniczego Prawa Wewnętrznego Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej z 26.10.1996 r., które nakłada na Radę Synodalną tego kościoła obowiązek udostępnienia na stronie internetowej kościoła obowiązujących wersji kościelnych przepisów prawnych.

⁴⁴ Podstawą uzyskania informacji o przepisach prawa wewnętrznego nie jest natomiast ustawa z 6.09.2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz.U. z 2018 r. poz. 1330 ze zm.), która w art. 4, wśród podmiotów zobowiązanych do udzielenia informacji nie wymienia kościołów i związków wyznaniowych.

ochrony danych osobowych. W części polskiego piśmiennictwa przyjęto, że w Polsce żaden z kościołów lub związków wyznaniowych nie stworzył dotąd własnego organu nadzorczego⁴⁵. Pogląd ten nie jest oczywiście trafny, ale pokazuje, że dostęp do kościelnych regulaminów ochrony danych osobowych i dostęp do informacji o ewentualnym podleganiu przetwarzania danych osobowych w kościele odrębnemu organowi nadzorcemu jest utrudniony. Do kościołów⁴⁶, które na swoich stronach internetowych udostępniły tekst aktu prawa wewnętrznego regulującego przetwarzanie danych osobowych, należą: Kościół katolicki⁴⁷, Kościół Ewangelicko-Augsburski w Rzeczypos-

⁴⁵ Tak O. Legat [w:]: *Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz*, red. B. Marcinkowski, LEX 2018, komentarz do art. 59 u.o.d.o., uwaga 3.

⁴⁶ Na temat historii Kościoła katolickiego por. E. Normann, *Geschichte der katholischen Kirche. Von den Anfängen bis heute*, Darmstadt 2007; na temat prawa Kościoła katolickiego – H. de Wall, S. Muckel, *Kirchenrecht. Ein Studienbuch*, München 2012, s. 97 i n.; J. Krukowski, *Administracja w Kościele. Zarys kościelnego prawa administracyjnego*, Lublin 1985. Na temat Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej – por. M. Winiarczyk-Kosakowska, *Ustawy III Rzeczypospolitej o stosunku państwa do kościołów chrześcijańskich*, Warszawa 2004. Por. także prezentację zasad wiary ośmiu kościołów chrześcijańskich o statusie uregulowanym w ustawach partykularnych (Kościoła Chrześcijan Baptystów, Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego, Kościoła Ewangelicko-Reformowanego, Kościoła Polskokatolickiego, Kościoła Starokatolickiego Mariawitów, Kościoła Prawosławnego, Kościoła Rzymskokatolickiego) – H. Tranda, M. Patalon (red.), *W drodze za Chrystusem. Kościoły chrześcijańskie w Polsce mówią o sobie*, Kraków 2009. Na temat prawa Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej – J. Cebula (red.), *Prawo Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego. Komentarz*, Warszawa 2017. Na temat historii nierymskokatolickich związków wyznaniowych w PRL – T. Langer, *Państwo a nierymskokatolickie związki wyznaniowe w Polsce Ludowej*, Poznań 1967, s. 92 i n.; K. Urban, *Mniejszości religijne w Polsce 1945–1991 (zarys statystyczny)*, Kraków 1994, s. 9 i n.; K. Krasowski, *Związki wyznaniowe w II Rzeczypospolitej. Studium historycznoprawne*, Warszawa–Poznań 1988, s. 106 i n.; J. Klaczek, *Kościół Ewangelicko-Augsburski w Polsce w latach 1918–1939*, Toruń 2017; E. Alabrudzińska, *Protestantyzm w Polsce w latach 1918–1939*, Toruń 2009; J. Klaczek, *Kościół Ewangelicko-Augsburski w Polsce w latach 1945–1975*, Toruń 2010; R. Michalak, *Organizacja Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Polsce po II wojnie światowej (1945–1956)*, „Przegląd Historyczny” 2001, t. 92, z. 1, s. 65 i n. Na temat doktryny Kościołów: ewangelicko-augsburskiego, ewangelicko-reformowanego, prawosławnego i rzymskokatolickiego – por. A. Zuberbier i in., *Porównanie wyznań: rzymskokatolickiego, prawosławnego, ewangelicko-augsburskiego, ewangelicko-reformowanego*, Warszawa 2014.

⁴⁷ Dekret ogólny w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych w Kościele katolickim wydany przez Konferencję Episkopatu Polski, w dniu 13 marca 2018 r., podczas 378. Zebrania Plenarnego w Warszawie, na podstawie kan. 455 Kodeksu Prawa Kanonicznego, w związku z art. 18 Statutu KEP, po uzyskaniu specjalnego zezwolenia Stolicy Apostolskiej z dnia 3 czerwca 2017 r., <https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2018/06/>

spolitej Polskiej⁴⁸, Kościół Ewangelicko-Reformowany w Rzeczypospolitej Polskiej⁴⁹, Kościół Zielonoświątkowy w Rzeczypospolitej Polskiej⁵⁰ i Kościół Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej⁵¹. Część kościołów i związków wyznaniowych, które nie udostępniły na stronie internetowej regulaminu ochrony danych, opublikowała w tej formie regulacje dotyczące ochrony danych osobowych zawarte w innych aktach prawa wewnętrznego kościołów. Są to Kościół Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej⁵² i Kościół Ewangelicko-Methodystycznym w Rzeczypospolitej Polskiej⁵³. Kościół Zielonoświątkowy w Rzeczypospolitej Polskiej obok wymienionego regulaminu ochrony danych posiada także unormowanie odnoszące się do ochrony danych osobowych w Prawie Wewnętrznym Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej⁵⁴.

Na wniosek autora rozprawy kościelny regulamin niezwłocznie udostępnił Kościelny Inspektor Ochrony Danych Osobowych Polskiego Autokefalicz-

DekretOgólnyKEPWSprawieOchronyOsobFizycznychWZwiązkuZPrzetwarzaniemDanychOsobowychWKoscieleKatolickim.pdf (dostęp: 27.01.2019 r.).

⁴⁸ Regulamin Ochrony Danych Osobowych Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 23 kwietnia 2018 r. przyjęty Uchwałą Rady Synodalnej nr RS/XIV/12/1/2018, <https://bik.luteranie.pl/files/Prawo/2018-05-08RegulaminRODO.pdf> (dostęp: 27.01.2019 r.).

⁴⁹ Regulamin Ochrony Danych Osobowych Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej przyjęty uchwałą Synodu z dnia 12 maja 2018 r., <http://reformowani.pl/images/kosciol/Regulamin-Ochrony-Danych-Osobowych-KER.pdf> Dalej - Regulamin KER (dostęp: 27.01.2019 r.).

⁵⁰ Regulamin Kościoła Zielonoświątkowego dotyczący ochrony danych osobowych z 18 kwietnia 2018 r., <https://kztg.pl/regulaminy/regulamin.pdf> (dostęp: 27.01.2019 r.).

⁵¹ Regulamin Ochrony Danych Osobowych Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 8 maja 2018 r., <https://adwent.pl/wp-content/uploads/2019/01/Regulamin-Ochrony-Danych-Osobowych-KADS-znowelizowany-XII-2018.pdf> (dostęp: 15.02.2019 r.).

⁵² Uchwała Krajowej Konferencji Kościoła Chrześcijan Baptystów RP z 18 maja 2018 r. o zmianie uchwały Międzykonferencyjnego Zjazdu Delegatów Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej z 1 października 2005 r. – Zasadnicze Prawo Wewnętrzne Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej (Ochrona danych osobowych. Rejestry kościelne), <http://baptysty.pl/kosciol/krajowa-konferencja/uchwalykkk> (dostęp: 27.01.2019 r.).

⁵³ Art. 92 Prawa Wewnętrznego Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej uchwalonego w dniu 23 czerwca 2017 r., <http://metodysci.pl/o-kosciele/> (dostęp: 27.01.2019 r.).

⁵⁴ Art. 11 Prawa wewnętrznego Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej, normujący Komisję Ochrony Danych Osobowych, <http://kz.pl/kzw/kosciol/prawo-wewnetrzne-kz/> (dostęp: 27.01.2019 r.).

nego Kościoła Prawosławnego⁵⁵. Pozostałe, spośród kościołów i związków opartych na ustawach indywidualnych⁵⁶, do których zwrócił się drogą elektroniczną autor rozprawy, nie odpowiedziały na skierowane zapytanie⁵⁷.

Gdyby dany kościół lub związek wyznaniowy skorzystał z uprawnienia, o jakim mowa w art. 91 ust. 1 RODO, i stosował własne przepisy, a na stronach internetowych brak byłoby informacji o danych kontaktowych do inspektora ochrony danych osobowych (art. 37 ust. 7 RODO)⁵⁸, oraz w przypadku skorzystania z uprawnienia określonego w art. 91 ust. 2 RODO podlegał nadzorowi organu odrębnego, brak byłoby danych adresowych organu, co jest niezbędne dla realizacji prawa do wniesienia skargi zgodnie z art. 77 ust. 1 RODO⁵⁹, to takie rozwiązania trudno uznać za dostosowane do standardu RODO⁶⁰, zgodnie z art. 91 ust. 1 lub za odpowiadające wymogom

⁵⁵ Regulamin nadesłano pocztą elektroniczną. Por. także Komunikat Kancelarii Św. Soboru Biskupów Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego z 10 maja 2018 r. na temat Św. Soboru Biskupów PAKP w dniu 9 maja 2018 r., którego obrady dotyczyły m.in. przyjęcia Regulaminu ochrony danych osobowych PAKP, <http://www.orthodox.pl/komunikat-kancelarii-sw-soboru-biskupow-7/> (dostęp: 27.01.2019 r.).

⁵⁶ Były to: Kościół Ewangelicko-Methodystyczny w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościół Starokatolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościół Katolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej, Wschodni Kościół Staroobrzędowy nieposiadający hierarchii duchownej w Rzeczypospolitej Polskiej, Muzułmański Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej, Karaimski Związek Religijny w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościół Chrześcijan-Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościół Polskokatolicki w Rzeczypospolitej Polskiej, gminy żydowskie tworzące Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej. Niektóre kościoły nie mają strony internetowej, np. Kościół Katolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej, ale dysponują kontem na portalu społecznościowym Facebook i wskazują na nim na adresy poczty elektronicznej.

⁵⁷ W publicystyce prawniczej wskazano, że 13 kościołów i związków wyznaniowych ma własne regulacje z zakresu ochrony danych osobowych, por. M. Rzemek, *Dane osobowe wiernych pod opieką Kościoła*, „Rzeczpospolita” z 14.02.2019 r., <https://www.rp.pl/Dane-osobowe/302149938-RODO-a-ochrona-danych-osobowych-w-kościolach-i-związkach-wyznaniowych.html> (dostęp: 20.02.2019 r.). Są to także kościoły i związki wyznaniowe wpisane do rejestru prowadzonego przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.

⁵⁸ Por. np. § 14 ust. 3 Regulaminu KER nakazujący publikowanie takich danych. W niektórych kościołach opublikowano dane adresowe inspektora ochrony danych bez podania podstaw jego działania, por. np. <http://metodysci.pl/kontakt/> – Biuro Ochrony Danych Osobowych Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w RP (dostęp: 27.01.2019 r.).

⁵⁹ Por. np. § 24 ust. 1 Regulaminu KEA nakazujący publikowanie takich danych.

⁶⁰ G. Buttarelli trafnie wskazuje, że „obywatele muszą być w stanie przewidzieć skutki prawa, szczególnie jeśli prawo może ingerować w ich prawa podstawowe” – G. Buttarelli, *Ochrona danych osobowych w Kościołach i związkach wyznaniowych w świetle ogólnego rozporządzenia o ochronie danych* [w:] *Ochrona danych osobowych w Kościołach*, red. S. Dziekoński, P. Drobek, Warszawa 2016, s. 16.

rozdziału VI (art. 91 ust. 2 RODO). Brak opublikowania regulaminu na stronie internetowej⁶¹ stawia pod znakiem zapytania efektywność regulaminów wewnętrznych. Osoby niebędące członkami kościoła nie mogą zapoznać się z regulaminem ani w konsekwencji efektywnie korzystać ze swoich praw. Ze strony części kościołów, opartych na indywidualnej regulacji ustawowej, które nie dokonały promulgacji aktów prawa wewnętrznego dotyczących przetwarzania danych na swoich stronach, wynika, że skorzystały z możliwości dostosowania własnych regulaminów⁶², w odniesieniu zaś do innych wskazano na to w piśmiennictwie⁶³.

Brak informacji o zasadach przetwarzania danych osobowych na stronie internetowej kościoła, który skorzystał z prawa do uregulowania ochrony danych osobowych w akcie prawa wewnętrznego, jest błędem, gdyż standardy ochrony zgodnie z art. 91 ust. 1 RODO muszą odpowiadać standardom RODO. „Dostosowanie” w rozumieniu art. 91 ust. 1 RODO obejmować musi także stosowną promulgację, w formie możliwie zbliżonej do promulgacji samego RODO, z uwzględnieniem praktyki danego kościoła.

Przedmiotem analizy w niniejszej rozprawie ze względu na jej ramy nie są natomiast regulaminy polskich kościołów i związków wyznaniowych wpisanych do rejestru prowadzonego przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji⁶⁴. Rejestr⁶⁵ ten obejmuje obecnie⁶⁶ 166 kościołów i związków wyznaniowych i 5 organizacji międzykościelnych⁶⁷. Trzeba jednak zazna-

⁶¹ Czyli w sposób zbliżony do uregulowanego w prawie polskim w art. 2a ustawy z 20.07.2000 r. o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych (Dz.U. z 2017 r. poz. 1523 ze zm.).

⁶² Regulamin Ochrony Danych Osobowych w Kościele Polskokatolickim w Rzeczypospolitej Polskiej uchwalono na Synodzie 26 czerwca 2018 r., <http://polskokatolicki.pl/Ogloszenia/Synod2018.htm> (dostęp: 27.01.2019 r.).

⁶³ Por. M. Hucal, *Rewolucja...*, s. 15, w odniesieniu do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów.

⁶⁴ Zob. <https://www.gov.pl/web/mswia/rejestr-kosciolow-i-innych-zwiazkow-wyznaniowych> (dostęp: 27.01.2019 r.).

⁶⁵ Na temat rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych zob. szerzej M. Piszcz-Czapla, *Rejestr Kościołów i związków wyznaniowych [w:] Prawo państwowe a prawo wewnętrzne związków wyznaniowych. Pamiętnik VII Zjazdu Katedr i Wykładowców Prawa Wyznaniowego, Gniezno 11–12 IX 2010*, red. K. Krasowski, M. Materniak-Pawłowska, M. Stanulewicz, Poznań 2010, s. 151 i n.

⁶⁶ Stan na 25.01.2019 r.

⁶⁷ Zob. https://www.gov.pl/documents/1963407/2777240/2019_01_11_koscioly_i_zwiazki_wyznaniowe_wpisane_do_rejestru_kosciolow_i_innych_zwiazkow_wyznaniowych.pdf/64f304d1-

czyć, że także niektóre spośród kościołów i związków wyznaniowych zarejestrowanych w rejestrze opublikowały na swoich stronach własne regulaminy ochrony danych osobowych⁶⁸.

Dokonana w rozprawie analiza byłaby niepełna, gdyby w odniesieniu do materii, którą reguluje akt prawa unijnego, jakim jest RODO, pomijała rozwiązania kościelne z innych państw członkowskich. W analizie wykorzystano więc najbardziej kompleksowe akty prawne największych kościołów w Niemczech⁶⁹ – Kościoła katolickiego⁷⁰ i Kościoła Ewangelickiego w Niemczech⁷¹. To właśnie te dwa kościoły obok Kościoła katolickiego we

8a1e-a1bf-1b47-d90517a01cbb (dostęp: 27.01.2019 r.). Na temat rejestracji kościołów w rejestrze por. P. Kroczek, *Prawo...*, s. 73.

⁶⁸ Por. np. Kościół Ewangelicznych Chrześcijan, <http://www.kech.pl/wp-content/uploads/2018/06/REGULAMIN.pdf> (dostęp: 27.01.2019 r.). Na temat tego kościoła por. B. Helbin, *Urząd pastora w regulacjach prawnych głównych Kościołów ewangelikalnych w Polsce*, „Rocznik Teologiczny” 2018/1, s. 60 i n.

⁶⁹ Wewnętrzne przepisy dotyczące ochrony danych osobowych przyjęło także wiele dalszych kościołów i związków wyznaniowych w Niemczech. Jako przykład można wskazać Kościół Nowoapostolski – Neuapostolische Kirche Westdeutschland, <https://www.nak-west.de/datenschutz#9810D576-7844-11E8-9A53-9C5F7EEC0DBB> (dostęp: 27.01.2019 r.), w Polsce kościół ten opiera ochronę danych osobowych na RODO, <https://nak.org.pl/documents/polityka-privatnoscikosciolnowoapostolski-w-polsce.pdf> (dostęp: 27.01.2019 r.); na temat Kościoła Nowoapostolskiego por. np. K.T. Zamirski, *Kościół Nowoapostolski w Polsce – charakterystyka ze szczególnym uwzględnieniem statusu prawnego*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2016, t. 19, s. 289 i n.; Armia Zbawienia – Die Heilsarmee in Deutschland, <https://www.heilsarmee.de/datenschutz.html> (dostęp: 27.01.2019), czy też Federacja Wolnych Parafii Zielonoświątkowych – Bund Freikirchlicher Pfingstgemeinden – KdöR, <https://datenschutz.bfp.de> (dostęp: 27.01.2019 r.).

⁷⁰ Ustawa o kościelnej ochronie danych osobowych z 20.11.2017 r. – niem. Gesetz über den kirchlichen Datenschutz (KDG), https://www.datenschutz-kirche.de/sites/default/files/file/NEU/Rechtlches/KDG/KDG_Fassung_des_Beschlusses_der_VV_vom_20_11_2017_korr2.pdf (dostęp: 27.01.2019 r.); opubl. także w: A. Golland, O. Koglin, *Kirchliches Datenschutzrecht. Datenschutz-Grundverordnung, Datenschutzvorschriften der Kirchen in Deutschland und Durchführungsverordnungen. Textsammlung*, Berlin 2018, s. 165 i n. Przedmiotem analizy nie są natomiast rozwiązania Kościoła katolickiego dotyczące ochrony danych osobowych w instytucjach życia konsekrowanego na prawie papieskim w Niemczech – Kirchliche Datenschutzregelung der Ordensgemeinschaft päpstlichen Rechts (KDR-OG) z 30.01.2018 r., https://www.malteser.de/fileadmin/Files_sites/malteser_de_Relaunch/Startseite/KDR-OG-Kirchliche-Datenschutzregelung-der-Ordensgemeinschaft-paepstlichen-Rechts.pdf (dostęp: 27.01.2019 r.).

⁷¹ Ustawa kościelna o ochronie danych osobowych w Kościele Ewangelickim w Niemczech z 15.11.2017 r. – niem. Kirchengesetz über den Datenschutz der Evangelischen Kirche in Deutschland (EKD-Datenschutzgesetz – DSG-EKD), ABl. EKD s. 353, <https://www.kirchenrecht-ekd.de/document/41335> (dostęp: 27.01.2019 r.).

Włoszech⁷² i Austrii⁷³ mają największe doświadczenie w tworzeniu własnych regulacji wewnętrzkościelnych z zakresu ochrony danych osobowych⁷⁴.

Praca ma charakter prawnoporównawczy, gdyż w doktrynie prawa to właśnie zagranicznym modelom ochrony danych, a w szczególności rozwiązaniom stosowanym w RFN, poświęcono najwięcej uwagi⁷⁵. Rozwiązania prawa niemieckiego w zakresie ochrony danych osobowych (w prawie powszechnym), ze względu na ich wysoki poziom merytoryczny i wyjaśnienie wielu spornych zagadnień w orzecznictwie sądowym, są recypowane do innych porządków prawnych⁷⁶, a ponadto stanowiły wzór dla Komisji Europejskiej w trakcie prac nad projektem RODO opublikowanym w 2012 r.⁷⁷ Także ochrona danych osobowych w kościołach i związkach wyznaniowych stała się przedmiotem szerokiego zainteresowania niemieckiego piśmiennictwa prawniczego. Przyjęte w tym kraju zarówno w Kościele katolickim, jak i w Kościele Ewangelickim w Niemczech rozwiązania⁷⁸ mają długą tradycję

⁷² Bestimmungen zur Wahrung des guten Rufes und der Privatsphäre – Generaldekret vom 24. Mai. 2018, Folium Dioecesanum Bauzanense-Brixinense 2018/7–8, s. 177 i n.

⁷³ Niem. Kirchliche Datenschutzverordnung, Kościelne Rozporządzenie o Ochronie Danych Osobowych przyjęte na posiedzeniu w dniach 6–9 listopada 2017 r., <https://www.bischofskonferenz.at/datenschutz/rechtsgrundlagen> (dostęp: 27.01.2019 r.).

⁷⁴ Por. w odniesieniu do Kościoła katolickiego – J.I. Arrieta, *Konferencje biskupów a ustawodawstwo o prawie do prywatności i ochronie danych osobowych [w:] Ochrona danych osobowych i prawo do prywatności w Kościele*, red. P. Majer, Kraków 2002, s. 58. Por. także rozdział I rozprawy, w którym omówiono rozwiązania historyczne. W piśmiennictwie dotyczącym ochrony danych osobowych wskazuje się na znaczenie niemieckiego systemu prawnego dla badań prawnoporównawczych w tym zakresie – por. I. Lipowicz, *Nowe wyzwania w zakresie ochrony danych osobowych [w:] Internet. Ochrona wolności, własności i bezpieczeństwa*, red. G. Szpor, Warszawa 2011, s. 5.

⁷⁵ Por. J.I. Arrieta, *Konferencje...*, s. 49 i n.; P. Skonieczny, *Zakres...*, s. 69.

⁷⁶ Por. sprawozdanie i wnioski Rządu do Parlamentu Księstwa Liechtensteinu, s. 27–28, gdzie dokonano porównania rozwiązań ustawodawczych z kilku krajów i uzasadniono odwołanie się do rozwiązań niemieckich, <https://bua.regierung.li/BuA/default.aspx?nr=36&year=2018&backurl=modus%3dsearch%26filter1%3dvt%26filter2%3d&sh=1711343740> (dostęp: 27.01.2019 r.).

⁷⁷ Tak Nichtamtliche Begründung zum Kirchengesetz über den Datenschutz der Evangelischen Kirche in Deutschland (EKD-Datenschutzgesetz - DSG-EKD) in der Bekanntmachung der Neufassung vom 1. Januar 2013, s. 3, <https://www.kirchenrecht-ekd.de/document/41252> (dostęp: 27.01.2019 r.).

⁷⁸ Por. także wyrok FTK z 15.12.1983 r., NJW 1984, s. 419 „Volkszählungsurteil”, w którym z art. 2 ust. 1 w zw. z art. 1 ust. 1 UZ wyprowadzono tzw. prawo do samostanowienia w sferze informacji (niem. Recht auf informationelle Selbstbestimmung), por. na ten temat w polskim piśmiennictwie E. Kuczma, *Generalny...*, s. 123 i n.; J. Barta, P. Fajgielski, R. Markiewicz, *Ochrona...*, s. 166.

stosowania, zbliżoną do czasu obowiązywania rozwiązań ustaw poszczególnych krajów związkowych krajowych i Federalnej ustawy o ochronie danych osobowych⁷⁹. Uzupełniająco wykorzystano także akty prawa wewnętrznego przyjęte w kościołach w innych państwach członkowskich UE⁸⁰.

Książka ta nie powstałaby, gdyby nie życzliwość i pomoc moich Najbliższych, stale zachęcających mnie do pracy nad tekstem. Bardzo Im wszystkim dziękuję.

Szczególne podziękowania pragnę skierować do Pana prof. dra hab. Andrzeja Wróbla za bardzo cenne uwagi zawarte w recenzji wydawniczej.

Serdecznie dziękuję także Pani dr hab. Celinie Nowak, dyrektor i profesor INP PAN, za nieustające słowa zachęty do pisania rozprawy.

⁷⁹ Por. A. Ziekow, *Datenschutz...*, s. 5 i n.

⁸⁰ Kościoła katolickiego na Malcie i w Hiszpanii, <http://thechurchinmalta.org/files/page/GDPD.15348463124.pdf>; https://conferenciaepiscopal.es/wp-content/uploads/2018/05/2018_DECRETO_GENERAL_CEE_proteccio_n_datos_Iglesia_Catolica_Espana.pdf (dostęp: 27.01.2019 r.).

Rozdział I

POJĘCIE I GENEZA OCHRONY DANYCH OSOBOWYCH W KOŚCIOŁACH, ZWIĄZKACH WYZNANIOWYCH I WSPÓLNOTACH WYZNANIOWYCH

1. Uwagi ogólne

Zarówno dyrektywa 95/46/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 24.10.1995 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w zakresie przetwarzania danych osobowych oraz swobodnego przepływu tych danych, jak i polska ustawa z 29.08.1997 r. o ochronie danych osobowych w sposób bardzo wąski określały wyłączenia z zakresu stosowania tych przepisów¹. Dyrektywa 95/46/WE nie zawierała² wyłączenia przetwarzania danych osobowych w kościołach i związkach wyznaniowych z zakresu jej regulacji. W sposób wyraźny potwierdził to w swoim orzecznictwie TSUE³, odmawiając zakwali-

¹ Por. art. 3 dyrektywy 95/46/WE i art. 3a u.o.d.o. z 1997 r. Dyrektywa 95/46/WE wprowadzała także możliwość uchylania lub zwalniania z postanowień części jej przepisu, np. w odniesieniu do tzw. przywileju dziennikarskiego (por. na ten temat np. Ph.-Ch. Thomale, *Die Privilegierung der Medien im deutschen Datenschutzrecht: Zur Umsetzung der EG-Datenschutzrichtlinie hinsichtlich der journalistisch-redaktionellen Verarbeitung personenbezogener Daten*, Wiesbaden 2006). Na temat wyjątków art. 3a u.o.d.o. z 1997 r. por. np. J. Barta, P. Fajgielski, R. Markiewicz, *Ochrona danych osobowych. Komentarz*, Kraków 2007, s. 330 i n. Na temat wyjątków art. 3 dyrektywy 95/46/WE por. także U. Dammann, S. Simitis, *EG-Datenschutzrichtlinie. Kommentar*, Baden-Baden 1997, art. 3, nb 7 i n. Na temat wyjątku dotyczącego przetwarzania wyłącznie w celach osobistych i domowych na gruncie niemieckiej federalnej ustawy o ochronie danych osobowych - Bundesdatenschutzgesetz - por. U. Dammann [w:] *Bundesdatenschutzgesetz. Kommentar*, red. S. Simitis, Baden-Baden 2011, § 1, nb 147 i n.

² Uchylona ze skutkiem od 25.05.2018 r. – art. 94 ust. 1 RODO.

³ W pracy posłużono się skrótem ETS w odniesieniu do Trybunału Sprawiedliwości do okresu poprzedzającego wejście w życie Traktatu z Lizbony i TSUE – po wejściu w życie Traktatu Lizbońskiego.

fikowania działalności związanej z funkcjonowaniem kościołów i związków wyznaniowych⁴ jako spełniającego wyjątki art. 3 ust. 2 dyrektywy 95/46/WE⁵.

W wyroku z 10.07.2018 r., C-25/17, Jehovan todistajat, TSUE⁶, odnosząc się do przetwarzania danych przez członków związku wyznaniowego Świadców Jehowy w Finlandii, wskazał, że art. 3 ust. 2 dyrektywy 95/46/WE w świetle art. 10 ust. 1 KPP należy interpretować w ten sposób, że „gromadzenie danych osobowych dokonywane przez członków wspólnoty religijnej w ramach działalności kaznodziejskiej realizowanej poprzez odwiedzanie kolejnych gospodarstw domowych i późniejsze przetwarzanie tych danych nie stanowi ani przetwarzania danych osobowych w ramach działalności, o której mowa w art. 3 ust. 2 tiret pierwsze tej dyrektywy” (czyli działalność ta nie stanowi rodzajów działalności wymienionych w tym przepisie już z tej przyczyny, że nie może być kwalifikowana jako działalność właściwej władzy państwowej), ani też „przetwarzania danych osobowych w rozumieniu art. 3 ust. 2 tiret drugie wspomnianej dyrektywy” (czyli dokonywanej przez osobę fizyczną w trakcie czynności o czysto osobistym lub domowym charakterze). Trybunał w swoim orzecznictwie wyraźnie wskazuje, że wyjątki zawarte w art. 3 ust. 2 dyrektywy 95/46/WE muszą podlegać ścisłej wykładni⁷ i że dyrektywa ta nie przewiduje jakiegokolwiek dodatkowego ograniczenia jej zakresu stosowania poza art. 3 ust. 2⁸.

⁴ Por. np. wyrok ETS z 6.11.2003 r., C-101/01, postępowanie karne przeciwko Bodil Lindqvist, ECLI:EU:C:2003:596, dotyczący prowadzonej przez katechetkę parafii Alseda w Szwecji strony internetowej. W opinii rzecznika generalnego Antonio Tizzano z 19.09.2002 r. pkt 34, ECLI:EU:C:2002:513, wyraźnie nawiązano do działalności B. Lundqvist jako katechetki i powiązano z tą działalnością stworzoną stroną internetową.

⁵ Przepis ten stanowi, że „dyrektywa nie ma zastosowania do przetwarzania danych osobowych: – w ramach działalności wykraczającej poza zakres prawa Wspólnoty, jak np. dane, o których stanowi tytuł V i VI Traktatu o Unii Europejskiej, a w żadnym razie do działalności na rzecz bezpieczeństwa publicznego, obronności, bezpieczeństwa państwa (łącznie z dobrą kondycją gospodarczą państwa, gdy działalność ta dotyczy spraw związanych z bezpieczeństwem państwa) oraz działalności państwa w obszarach prawa karnego, – przez osobę fizyczną w trakcie czynności o czysto osobistym lub domowym charakterze”.

⁶ ECLI:EU:C:2018:551, pkt 51.

⁷ Por. wyrok TSUE z 11.12.2014 r., C-212/13, František Ryněš przeciwko Úřad pro ochranu osobních údajů, ECLI:EU:C:2014:2428, pkt 29; wyrok TSUE z 27.09.2017 r., C-73/16, Peter Puškár przeciwko Finančné riaditeľstvo Slovenskej republiky i Kriminálny úrad finančnej správy, ECLI:EU:C:2017:725, pkt 38.

⁸ Wyrok ETS z 16.12.2008 r., C-73/07, Tietosuojavaltuutettu przeciwko Satakunnan Markkinapörssi Oy i Satamedia Oy, ECLI:EU:C:2008:727, pkt 46.

Zauważyć trzeba, że fakt uchwalenia dyrektywy 95/46/WE nie spowodował uchylecia wydanych wcześniej i wielokrotnie nowelizowanych wewnętrznych kościelnych przepisów o ochronie danych osobowych istniejących w takich krajach jak Niemcy⁹ czy Włochy¹⁰. Jeszcze przed wejściem dyrektywy w życie, w piśmiennictwie na gruncie jej projektu, wskazywano na problemy z wykonywaniem swoich funkcji przez kościoły w przypadku braku uwzględnienia specyfiki kościoła w treści dyrektywy¹¹ lub wręcz nawet na potrzebę całkowitego wyłączenia przetwarzania danych w kościołach z zakresu podmiotowego dyrektywy¹².

Ustawodawca polski przewidział natomiast w art. 43 ust. 1 pkt 3 i ust. 2 u.o.d.o. z 1997 r. zwolnienie administratora danych, dotyczące osób należących do kościoła lub związku wyznaniowego, z wybranych obowiązków oraz ograniczenie kompetencji państwowego organu nadzorczego¹³. Fakt istnienia kościelnych regulacji z zakresu ochrony danych osobowych w okresie poprzedzającym datę rozpoczęcia stosowania zgodnie z art. 99 ust. 2 RODO, wymaga analizy przyczyn ich powstania i dopuszczalności istnienia modeli ochrony innych, niż mające umocowanie w ustawach państwowych. Celowe jest także przeanalizowanie systemu regulacji prawnych prawa unijnego, które pozwoliły na zawarcie w rozporządzeniu ogólnym art. 91 dotyczącego przetwarzania danych w kościołach i związkach wyznaniowych. Tworzy to podstawę do dalszych badań szczegółowych aspektów regulacji art. 91 RODO oraz kościelnych aktów prawnych przyjętych w ramach tej regulacji.

⁹ T. Weichert wskazuje, że przy prawidłowej prounijnej wykładni prawa krajowego w kościołach powinno było obowiązywać ogólne prawo o ochronie danych osobowych – T. Weichert [w:] *EU-Datenschutz-Grundverordnung und BDSG-neu. Kompaktkommentar*, red. W. Däubler. P. Wedde, T. Weichert, I. Sommer, Frankfurt am Main 2018, art. 91, nb 6.

¹⁰ Por. przegląd rozwiązań w państwach unijnych w 1994 r. zawarty w opracowaniu G. Robbers (red.), *Europäisches Datenschutzrecht und die Kirchen*, Berlin 1994.

¹¹ G. Robbers, *Generalbericht: Datenschutzrecht in der Europäischen Union und die Kirchen* [w:] *Europäisches Datenschutzrecht und die Kirchen*, red. G. Robbers, Berlin 1994, s. 189. Por. także ocenę *ex post* projektu dyrektywy – H. Weber, *Geltungsbereiche des primären und sekundären Europarechts für die Kirchen*, ZevKR 47 (2002), s. 230.

¹² S.V. Bijstervald, *Datenschutzgesetzgebung und die Kirchen in den Niederlanden* [w:] *Europäisches Datenschutzrecht und die Kirchen*, red. G. Robbers, Berlin 1994, s. 125.

¹³ Por. na ten temat M. Mielczarek, *Ograniczenie kognicji organów władzy publicznej w zakresie ochrony danych osobowych w świetle autonomii i niezależności kościołów i innych związków wyznaniowych*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2017, t. 102, s. 81 i n. Zwolnienie z obowiązków wymienionych w art. 43 u.o.d.o. z 1997 r. nie rozciąga się na inne obowiązki, w tym obowiązek informacyjny art. 24 i 25 u.o.d.o. z 1997 r. – por. A. Mednis, *Ustawa o ochronie danych osobowych*, Warszawa 1999, art. 43, s. 122.

Bernard Łukańko – Doctor iuris Uniwersytetu Humboldtów w Berlinie, LL.M. Uniwersytetu Europejskiego Viadrina we Frankfurcie nad Odrą; adiunkt w Zakładzie Prawa Międzynarodowego Publicznego oraz kierownik Centrum Polsko-Niemieckich Badań Prawnoporównawczych Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Autor licznych publikacji z zakresu prawa europejskiego, prawa międzynarodowego publicznego i prawa cywilnego.

W monografii przedstawiono zagadnienie ochrony danych osobowych w kościołach i związkach wyznaniowych po rozpoczęciu stosowania ogólnego rozporządzenia o ochronie danych 25.05.2018 r. Analizie poddano nie tylko regulacje RODO, krajowe i zagraniczne akty prawa wewnętrznego dotyczące badanej problematyki, lecz także orzecznictwo TSUE i sądów krajowych. Autor omówił m.in.:

- genezę i ewolucję ochrony danych osobowych w kościołach, związkach wyznaniowych i wspólnotach wyznaniowych;
- rolę art. 91 RODO w unijnym modelu ochrony danych osobowych, w tym przesłanki umożliwiające kościołom i związkom wyznaniowym stosowanie własnych szczegółowych zasad ochrony danych osobowych;
- ramy prawne dla uwzględnienia statusu kościołów i związków wyznaniowych w pracach nad reformą ochrony danych osobowych;
- wymogi wobec odrębnych organów nadzorczych w rozumieniu art. 91 ust. 2 RODO;
- środki ochrony prawnej przewidziane w kościelnych aktach prawa wewnętrznego regulujących ochronę danych osobowych.

Opracowanie uwzględni rozwiązania przyjęte w aktach prawa wewnętrznego sześciu kościołów w Polsce: Kościoła katolickiego, Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej, Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej i Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej, oraz wybranych kościołów zagranicznych.

Książka zainteresuje prawników praktyków oraz przedstawicieli nauki zajmujących się prawem UE, przetwarzaniem danych osobowych w kościołach i związkach wyznaniowych, a także pracowników podmiotów odpowiedzialnych za ochronę przetwarzania danych osobowych, członków kościelnych stowarzyszeń i fundacji dokonujących przetwarzania danych osobowych, kościelnych organów nadzorczych i publicznego organu nadzorczego.

9788381606981 W01P01

ISSN 1897-4392

ISBN 978-83-8160-698-1

9 788381 606981

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01

ZAMOWIENIA@WOLTERSCLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL